

PERSONÁLIE

JANKO JESENSKÝ AKO LEGIONÁR

MILOSLAV Č A P L O V I Č

Vojenská dráha martinského rodáka, právnika, spisovateľa a básnika JUDr. Janka Jesenského (30. 12. 1874 – 27. 12. 1945) sa začala 1. októbra 1898 v 72. pešom pluku cisárskej a kráľovskej (ďalej c. a k.) armády v Bratislave, kde sa ako jednoročný dobrovoľník prihlásil na výkon povinnej prezenčnej služby.¹ Po jej absolvovaní ho 30. septembra 1899 preložili v hodnosti desiatnika c. a k. armády do zálohy. Neskôr, od 1. januára 1906 nadobudol advokát Jesenský domovskú príslušnosť v Bánovciach nad Bebravou.² Toto mestečko bolo roku 1913 odvodovým okresom č. 1 v rámci Trenčianskej župy s Obvodným vojenským doplnovacím veliteľstvom v Trenčíne.³ Ďalšia vojenská kariéra Janka Jesenského pokračovala až po vypuknutí prvej svetovej vojny a následnej mobilizácii, keď sa 5. augusta 1914 v Trenčíne prezentoval v radoch uhorskej vlastibrany (Honvédség).⁴

Informuje nás o tom aj vo svojom autobiografickom románe *Cestou k slobode* (Knížnica Slovenských pohľadov, sv. 24. Martin, Matica Slovenská 1933.), v ktorom sa vrátil k zážitkom z prvej svetovej vojny. Netreba pritom zaiste zdôrazňovať, že memoárová literatúra vo všeobecnosti vyjadruje v prvom rade subjektívne názory a stanoviská autora, takže ako historický prameň treba brať uvedenú knihu s podtitulom *Úryvky z deníka 1914 – 1918* s istou dávkou historickej kritickosti. Treba však súčasne poznamenať, že tieto úryvky sú vlastne jediným zdrojom poznania Jesenského osudov od vypuknutia prvej svetovej vojny do leta 1915. Vďaka tomu možno toto krátke obdobie Jesenského života zrekonštruovať zhruba nasledovne.

Bezprostredne po prezentovaní sa v uhorskej vlastibrane ho z dôvodu previnenia voči disciplíne a referencií o jeho slovenskom národnom povedomí, uväznili v Bratislave vo väznici IV. honvédskej oblasti. Po štrnástich dňoch strávených vo väzení sa Jesenský 19. augusta 1914 opäť musel hlásiť v Trenčíne, kde ho prideliť k 1. náhradnejrote tamojšieho 15. vlastibraneckého pešieho pluku.⁵ Na Nový rok 1915, už v hodnosti čatára uhorskej vlastibrany,⁶ Jesenského preložili k 9.rote (kompánii) tohto pluku a vo februári odkomandovali s 28 vojakmi do Žiliny, kde pod jeho velením mali strážiť vojenské objekty. Jesenský pôsobil krátky čas aj ako zdravotník („špitáľník“) v žilinskej barakovej nemocnici, kam umiestňovali ťažko chorých a ranených vojakov z ruského frontu. Jeho poslanie spočívalo v kontrole a zisťovaní osobných údajov o pacientoch. V tom čase dostalo vlastibranecké veliteľstvo v Trenčíne anonymné udanie na Jesenského, že sa vraj v Žiline schádza s nepriateľmi vlasti. Z tohto dôvo-

¹Jenský bol odvedený 15. 3. 1895 pri hlavnom odvode na 10 rokov k c. a k. armáde (spoločnom vojsku) a potom 2 roky k uhorskej vlastibrane. K 72. pešiemu pluku c. a k. armády bol zaradený 1. 10. 1895, pričom však dostal odklad nástupu prezenčnej služby do 1. 10. 1898. (Porovnaj Vojenský historický archív ďalej VHA Praha, Kmeňový list Janka Jesenského, č. Svz./306. – Na základe údajov doplnených podľa dotazníku vl. č. j. 1010/pob.dův. z r. 1922.)

²Podrobnejšie tamže.

³Pozri DANGL, V.: Vývoj, organizácia, vnútorná štruktúra a dislokácia pozemných síl rakúsko-uhorskej armády na území Slovenska v rokoch 1868 – 1914. In: Sešity příspěvků k socialně politické a historické problematice vojenství a armády / Štúdie k československým vojenským dejinám., r. VI., č. 4-5. Praha, VHÚ 1977, s. 78 – 79).

⁴K uhorskej vlastibrane bol Jesenský ako desiatnik v zálohe preložený 31. 12. 1910. (VHA Praha, Kmeňový list Janka Jesenského, č. Svz./306.)

⁵Podrobnejšie JESENSKÝ, J.: *Cestou k slobode*. (Úryvky z deníka 1914 – 1918). Martin, Matica Slovenská 1933, s. 12 – 19.

⁶Jenský bol do hodnosti čatára povýšený 30. 10. 1914. (VHA Praha, Kmeňový list Janka Jesenského, č. Svz./306.)

du bol začiatkom apríla 1915 odvelený do Vesprímu (Veszprém), kde sa 9. apríla hlásil na tamajšom domobraneckom veliteľstve (Népfelkelő parancsnokság). Nezdžral sa tam však dlho, pretože pre jeho politické presvedčenie, s biľagom pansláva, koncom apríla 1915 bol preložený k 9. rote 31. vlastibraneckého pešieho pluku so sídlom vo Vespríme. Začiatkom júna 1915 bola táto vojenská jednotka odvelená do Haliče na ruský front.⁷ Od tohto momentu možno Jesenského osud opäť dokumentovať už aj úradnými záznammi.

Čatár Janko Jesenský 30. júna 1915 prebehol pri mestečku Turobin južne od Lublina (dnešné Poľsko) do ruského zajatia.⁸ Po takmer roku strávenom v ruských zajateckých táboroch v Charkove, Tambove a Berezovke⁹ sa 26. mája 1916 prihlásil na výzvu kyjevského vedenia Zväzu česko-slovenských spolkov na Rusi listom z Voroneža k spolupráci. Od toho času bol v stálom kontakte so Zväzom a článkami, ale aj básňami prispieval do jeho tlačového orgánu *Čechoslovan*, ktorý vychádzal v Kyjeve.¹⁰ V septembri 1916 sa Jesenský stal stálym redaktorom tohto týždenníka. Spolu s ďalším slovenským spisovateľom Jozefom Gregorom Tajovským, vtedy zástupcom Slovákov vo Zväze čs. spolkov na Rusi, 17. septembra 1916 v Kyjeve založili a redakčne viedli osobitnú prílohu spomínaného časopisu s názvom *Slovenské hlasy*. Tie sa napokon stali ústredným tlačovým orgánom slovenského odboja v Rusku.¹¹

V Kyjeve sa 19. októbra 1916 zišlo reprezentatívne zloženie Slovákov, prebehľíkov z rakúsko-uhorskej armády, slovenských usadlíkov v Rusku. Prítomný bol aj delegát Slovenskej ligy v Amerike. Účastníci stretnutia zostavili a podpísali programový prejav slovenskej politickej reprezentácie v Rusku pod názvom *Náš cieľ*. Signatárom tohto významného dokumentu bol popri Ing. Vladimírovi Svetozárovi Hurbanovi, JUDr. Gustávovi Košíkovi, Jozefovi Miloslavovi Országhovi, Jozefovi Gregorovi Tajovskom, JUDr. Ivanovi Markovičovi, JUDr. Vladimírovi Daxnerovi a Jánovi Jančekovi aj Jesenský.¹²

⁷Podrobnejšie JESENSKÝ, J.: Cestou k slobode, c. d., s. 21- 35.

⁸VHA Praha, Legionársky spis a kmeňový list Janka Jesenského. Podrobnejšie JESENSKÝ, J.: Cestou k slobode, c. d., kapitola III. Zajatie, s. 36 – 40.

⁹Encyklopédia Slovenska, II. zväzok E – J. Bratislava, Veda 1978, s. 517. Podrobnejšie JESENSKÝ, J.: Cestou k slobode, c. d., kapitoly IV. Charkov – Tambov, V. Tambov – Sibír, VI. V Berezovke za Bajkalom, VII. Berezovka – Voronež, s. 41 – 82.

Okrem toho zážitky zo zajateckých táborov v Rusku spracoval aj v básnickej zbierke *Zo zajatia* (Pittsburgh 1918, Martin 1919). „...*Vo forme lyrického denníka glosujú zážitky a nálady, no často vyúsťujú do útočnej protivojnovéj satiry*“ (Encyklopédia Slovenska, II. zväzok E – J. Bratislava, Veda 1978, s. 518.)

Podrobnejšie PIŠŮT, M.: Poézia Janka Jesenského. (Do druhej svetovej vojny). In: Janko Jesenský v kritike a spomienkach. (Sborník redigovali Alexander Matuška, Zora Jesenská a Gabriel Rapoš). Bratislava, Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry 1955, s. 420 – 422.

¹⁰VHA Praha, Legionársky spis Janka Jesenského. – Osvedčenie správcu Archívu ruskej legie kpt. Richtra o činnosti Dr. Jesenského v čs. zahraničnom odboji. MNO – Archiv ruské legie, č.j. 1085. N. O., Praha 12. 8. 1920.

Podrobnejšie PICHLÍK, K. – KLÍPA, B. – ZABLOUDILOVÁ, J.: Českoslovenští legionáři (1914 – 1920). Praha, Mladá fronta 1996, s. 58 – 59.

¹¹Encyklopédia Slovenska, V. zväzok R – Š. Bratislava, Veda 1981, s. 455. GALANDAUER, J. a kol.: Slovník prvního československého odboje 1914 – 1918. Praha, Hermes 1993, s. 45, 61.

Slovenské hlasy vychádzali od 30. mája 1917 samostatne. Najskôr v Petrohrade, od novembra 1917 v Moskve a od augusta 1918 v Irkutsku. Po Tajovskom stál na čele redakcie Hurban, od augusta 1918 opäť Tajovský. Slovenské hlasy zanikli 15. 7. 1920. (Podrobnejšie tamže, s. 45, 126. Encyklopédia Slovenska, V. zväzok R – Š. Bratislava, Veda 1981, s. 455.)

Jesenský bol až do svojho odchodu do vlasti stálym prispievateľom do tohto časopisu. (VHA Praha, Legionársky spis Janka Jesenského. – Osvedčenie správcu, c. d.)

O Jesenského novinárskej činnosti v čs. zahraničnom odboji v Rusku pozri napríklad JESENSKÝ, J.: Keď som bol novinárom. (Úryvky z deníka). In: Sborník rozpomienok ruských legionárov Slovákov. (Redigoval Jozef Gregor Tajovský a Ferdinand Pišecký). Praha, Štátné nakladateľstvo 1933, s. 64 – 68.

¹²V programovom prejave *Náš cieľ* sa venovala pozornosť otázke pomeru Slovákov a Čechov, ktorá sa niesla v duchu spolupráce a úplnej rovnoprávnosti dvoch bratských, no svojbytných národov. Prejav prvýkrát uverejnili v Slovenských hlasoch v Petrohrade 30. mája 1917. (Podrobnejšie pozri HRONSKÝ, M. – PEKNIK, M.: Vo víre „Veľkej vojny“ v zápase za nový štát. In: Dokumenty slovenskej národnej identity a štátnosti I. (Dokument č. 142). Bratislava, NLC 1998, s. 450 – 451.)

V máji 1917 sa v budove kyjevskej univerzity uskutočnil III. zjazd Zväzu čs. spolkov na Rusi, na ktorom utvorili Odbočku Československej národnej rady (ďalej Odbočka ČSNR) na Rusi. Tým sa definitívne ukončili spory o politické vedenie čs. odboja v Rusku, ktorého vrcholným orgánom sa v rokoch 1917 – 1918 stala Odbočka ČSNR.¹³ Na tomto zjazde bol popri inom vypracovaný aj štatút Odbočky ČSNR a zvolené jej vedenie. Jesenského zvolili za člena propagačnej komisie Odbočky (neskôr propagačného a informačného odboru).¹⁴ Dňa 29. decembra 1917 bol Janko Jesenský zapísaný do zoznamu dobrovoľníkov 7. roty 7. čs. streleckého pluku „Tatranského“, a to v hodnosti strelca. V ten istý deň však odišiel k Odbočke ČSNR na Rusi.¹⁵ Po dvoch mesiacoch, vzhľadom na jeho aktivity v Odbočke a neprítomnosti u tohto výrazne slovenského pluku čs. légii v Rusku, bol 27. februára 1918 vymazaný z plukovního zoznamu.¹⁶

Jesenský sa potom, spolu s ďalšími predstaviteľmi Odbočky, zúčastnil na anabáze čs. legionárskeho zboru v Rusku (1918 – 1920). Začala sa na jar 1918 evakuáciou čs. jednotiek z Ukrajiny, počas ktorej sovietska Červená armáda sústavne prepadávala čs. vojenské transporty. Vzhľadom na zložitosť situácie, v ktorej sa ocitol čs. zbor v Rusku, bol na predporadách 1. zjazdu čs. vojska v Čeljabinsku 20. mája 1918 zriadený Dočasný výkonný výbor na čele s Bohdanom Pavlům.¹⁷ Tento výbor o tri dni neskôr rozhodol o dočasnom zbavení Odbočky ČSNR všetkých právomocí a presadil odchod čs. jednotiek do Vladivostoku, a to bez ohľadu na sovietske príkazy.¹⁸

Anabáza čs. légii v Rusku pokračovala bojovým vystúpením proti vojsku sovietskej bolševickej vlády. Česko-slovenským jednotkám sa podarilo postupne obsadiť a dostať pod svoju kontrolu sibírsku magistrálu od Volgy až po Vladivostok. Dňa 23. júla 1918 sa v Omsku začal 1. zjazd čs. vojska (označovaný ako Snem čs. revolúcie¹⁹), na ktorom bola 26. júla obnovená činnosť Odbočky ČSNR a prijatý hlavný zákon, nazývaný *Poriadok o organizácii čs. revolučného hnutia na Rusi*.²⁰ Janko Jesenský, ktorého medzitým 21. mája 1918 na zbernej stanici v Omsku pod číslom 71 075 opätovne zapísali do čs. légii v Rusku, sa stal druhým podpredsedom tohto vrcholného orgánu čs. odboja v Rusku.²¹ Prvý zjazd čs. vojska na Rusi sa skončil 4. augusta 1918 a voľby delegátov pripravovaného 2. zjazdu, na ktorom mal byť hlavným bodom rokovania plán odchodu čs. legionárskeho zboru do ČSR, sa uskutočnili v jednotkách do konca novembra 1918.²²

Situáciu česko-slovenských vojsk na Sibíri však zásadne ovplyvnil príchod čs. ministra vojny generála Dr. Milana Rastislava Štefánika na sklonku roka 1918. Štefánik rozhodol o reorganizácii Čs. zboru v Rusku na Čs. vojsko na Rusi²³, zrušil Odbočku ČSNR²⁴ i Snem čs. revolú-

¹³GALANDAUER, J. a kol.: Slovník prvního československého odboje, c. d., s. 96 – 97.

¹⁴Tamže, s. 61. Slovenský biografický slovník, II. zväzok E – J. Martin, Matica slovenská 1987, s. 555. VHA Praha, Legionársky spis Janka Jesenského. – žiadosť o vystavenie legionárskeho preukazu. Župný úrad v Nitre, Čís.: 8004/1923 prez., Nitra 23. 8. 1923.

Ďalšími členmi propagačnej komisie boli publicisti PhDr. Josef Kudela, Bohdan Pavlů a Vladimír Svetožár Urban. (Podrobnejšie PICHLÍK, K. – KLÍPA, B. – ZABLOUDILOVÁ, J.: Českoslovenští legionáři, c. d., s. 89 – 90.)

¹⁵Tamže, Kmeňový list Janka Jesenského, č. Svz./306. – Plukovní rozkaz č. 6, § 3.

¹⁶Tamže, Plukovní rozkaz č. 190, § 6.

¹⁷Dočasný výkonný výbor bol začiatkom leta 1918 najvyšším orgánom čs. odboja v Rusku. Na riadenie vojenských záležitostí (otázok) mal trojčlenné kolégium v zložení Stanislav Čeček, Radola Gajda (vlastným menom Rudolf Geidl – pozn. M. Č.) a Sergej Vojcechovskij. (GALANDAUER, J. a kol.: Slovník prvního československého odboje, c. d., s. 96.)

¹⁸Tamže, s. 109.

¹⁹Snem čs. revolúcie bol de facto hlavným orgánom zastupiteľského zboru čs. jednotiek v Rusku, vytvorený na 1. zjazde čs. vojska na Rusi v Omsku v priebehu júla a augusta 1918. (Tamže, s. 126.)

²⁰Poriadok stanovil právomocí ČSNR, Snemu a Odbočky ČSNR na Rusi. (Podrobnejšie tamže, s. 97, 124.)

²¹VHA Praha, Legionársky spis Janka Jesenského. – Žiadosť o vystavenie, c. d.; Osvedčenie náčelníka mobilizačného oddelenia Vojenského referátu sibírskych légii mjr. Fišera o činnosti Dr. Jesenského v čs. zahraničnom odboji. Praha 8. 8. 1920.

Ďalšími novými podpredsedami Odbočky ČSNR sa stali Bohdan Pavlů a JUDr. Josef Patejdl. (Podrobnejšie PICHLÍK, K. – KLÍPA, B. – ZABLOUDILOVÁ, J.: Českoslovenští legionáři, c. d., s. 184 – 185.)

²²GALANDAUER, J. a kol.: Slovník prvního československého odboje, c. d., s. 124.

²³Nový oficiálny názov čs. jednotiek v Rusku zavedený po ukončení reorganizácie od 1. 2. 1919. (Tamže, s. 27.)

²⁴Odbočka ČSNR zanikla 14. 12. 1918, keď jej členovia zložili do rúk gen. M. R. Štefánika svoje právomocí. (Tamže, s. 97.)

cie a namiesto nich vytvoril nový Zvláštny zbor pre Rusko.²⁵ Štefánik taktiež zriadil Informačno-osvetový odbor Ministerstva vojny – oddelenie na Rusi, ktorý organizačne pozostával z divadelného a výtvarného oddelenia, symfonického orchestra a i. Popritom mal aj vlastné nakladateľstvo, ktoré okrem periodík *Československý deník*, *Slovenské hlasy*, *Československý voják*, *Na stráž*, ilustrovaného mesačníka, humoristického časopisu a ďalších titulov, vydávalo aj práce legionárskych spisovateľov. Napríklad Rudolfa Medka, Josefa Koptu, Františka Langra, Jozefa Gregora Tajovského či Janka Jesenského, ktorému v tomto nakladateľstve vyšla básnická zbierka *Z veršov Janka Jesenského* (Jekaterinburg 1918).²⁶

Rozkazom generála Štefánika bol Jesenský 24. decembra 1918 vymenovaný do hodnosti poručíka čs. légii v Rusku a 13. januára 1919 odišiel z Vladivostoku na lodi *Roma* do vlasti.²⁷ Jesenský sa do Česko-Slovenska vrátil 24. marca 1919²⁸ a hneď v apríli vstúpil do administratívnych služieb nového štátu a stal sa gemersko-malohontským županom so sídlom v Rimavskej Soboti.²⁹

V osvedčení náčelníka mobilizačného oddelenia Vojenského referátu sibírskych légii majora Fišera o činnosti JUDr. Janka Jesenského v čs. zahraničnom odboji, ktoré adresoval 8. augusta 1920 referátu pre priznanie charakteru legionára 37. oddelenia MNO v Prahe, sa doslova uvádza: „...*Před vstupem do vojska byl Dr. Jesenský od roku 1916 činným jako funkcionář Správy svazu českosl. Spolků na Rusi a O.Č.S.N.R. kterážto činnost byla rovnocenná přihlášce ke službě v českosl. vojsku*“.³⁰ Na základe rozhodnutia komisie 37. oddelenia MNO čí. 817.717 zo dňa 23. augusta 1920 priznali Jesenskému charakter legionára od 26. mája 1916 do 31. decembra 1919. Celkovo mu započítali 11 rokov v zmysle zákona Národného zhromaždenia č. 462 z 24. júla 1919 O prepožičiavaní miest legionárom a jeho vykonávacieho vládneho nariadenia č. 151 zo 4. marca 1920.³¹ V polovici decembra 1920 Janka Jesenského v hodnosti nadporučíka čs. brannej moci previedli do II. zálohy so zaradením k pešiemu pluku č. 17, ktorý bol dislokovaný v Trenčíne.³² Do kmeňového početného stavu 1. náhradnej roty tohto pluku bol ako nadporučík v zálohe zaradený 1. marca 1922.³³

Janko Jesenský nesporne patril do skupiny tých významných Slovákov – legionárskych dôstojníkov v prvom čs. zahraničnom odboji, ktorí po ukončení 1. svetovej vojny demobilizovali a aktívne sa zapojili či už do politického, verejného, hospodárskeho, alebo kultúrneho života medzivojnového Česko-Slovenska. Načim spomenúť podobný vývoj a zástoj právnik Vladimíra Daxnera, hospodárskeho pracovníka Rudolfa Gabriša, prekladateľa a úradníka Mikuláša Gaceka, spisovateľa a diplomata Vladimíra Svetozára Hurbana, podnikateľa a úradníka Jána Jančeka mladšieho, politika a úradníka Jána Lichnera, politika a právnik Ivana Markoviča, podnikateľa Jozefa Miloslava Országha, bankového úradníka Pavla Varsika i mnohých ďalších, ktorí si nepochybné zaslúžia podrobnejšie historické zmapovanie ich legionárskej činnosti.

²⁵Podrobnejšie tamže, s. 124.

²⁶PICHLÍK, K. – KLÍPA, B. – ZABLOUDILOVÁ, J.: Českoslovenští legionáři, c. d., s. 244. Slovenský biografický slovník, II. zväzok E – J, c. d., s. 555.

²⁷Pozri VHA Praha, Kmeňový list Janka Jesenského, č. Svz./306.

²⁸Tamže.

²⁹Slovenský biografický slovník, II. zväzok E – J, c. d., s. 554. „...*od 1923 nitriansky župan, od 1928 vládny radca Krajského úradu, 1931 – 38 krajský viceprezident v Bratislave.*“ (Tamže.)

Podrobnejšie o Jesenského životných osudoch, jeho literárnej tvorbe, verejnej a politickej činnosti pozri: Janko Jesenský v kritike a spomienkach, c. d. – 741 s.

³⁰VHA Praha, Legionársky spis Janka Jesenského. – Osvedčenie náčelníka, c. d.

³¹Tamže, Kmeňový list Janka Jesenského, č. Svz./306.

Podľa záznamu z roku 1924 Jesenskému započítali aj roky 1914, 1915 a 1916 ako dobu vojnovú pre výmeru výsledného podľa výnosu MNO č. j. 301.879/osob. mužstva zo dňa 21. 5. 1921. (Na základe *Smerníc pre zápisné riadenie: Záznam vojnovéj doby v kmeňových listoch*. In: *Vecný vestník MNO*, r. IV., 1921, časť. 28, čl. 285, s. 156 – 157.)

³²VHA Praha, Kmeňový list Janka Jesenského, č. Svz./306.

³³Tamže. Pozri *Osobný vestník MNO*, r. IV., 1922, časť 1B, vydané 18. 2. 1922, č. 15, s. 135.